

Jak przebiega reakcja redoks na poziomie mikroświata

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Jak przebiega reakcja redoks na poziomie mikroświata

Pozostawione na powietrzu metalowe części pokrywają się rdzą w wyniku utlenienia powierzchni metalu tlenem i innymi związkami obecnymi w powietrzu.

Źródło: cortixx, dostępny w internecie: www.pixabay.com, domena publiczna.

Czy zastanawiałeś się kiedyś, dlaczego pozostawione na powietrzu metalowe części pokrywają się rdzą? Dlaczego miedziane dachy stają się zielone lub czarne? Wynika to z utlenienia powierzchni metalu tlenem i innymi związkami obecnymi w powietrzu. Zachodząca w tym przypadku reakcja należy do reakcji utleniania-redukcji zwanej inaczej reakcją redoks. W tej części dowiesz się, jak przebiegają reakcje redoks na poziomie mikroświata.

Twoje cele

- Opiszysz przebieg reakcji redoks na poziomie mikroświata.
- Omówisz rolę utleniacza oraz reduktora w reakcjach redoks.
- Porównasz procesy utleniania i redukcji zachodzące na poziomie mikroświata.

Przeczytaj

Czym są reakcje utleniania-redukcji?

Reakcje utleniania-redukcji zwane inaczej reakcjami redoks są to reakcje chemiczne, w których zmienia się **stopień utlenienia**. W tego typu reakcji chemicznej równocześnie zachodzą procesy utleniania oraz redukcji.

Ważne!

Utlenianie polega na oddawaniu elektronów przez atomy lub jony pierwiastka, w wyniku czego jego stopień utlenienia zwiększa się.

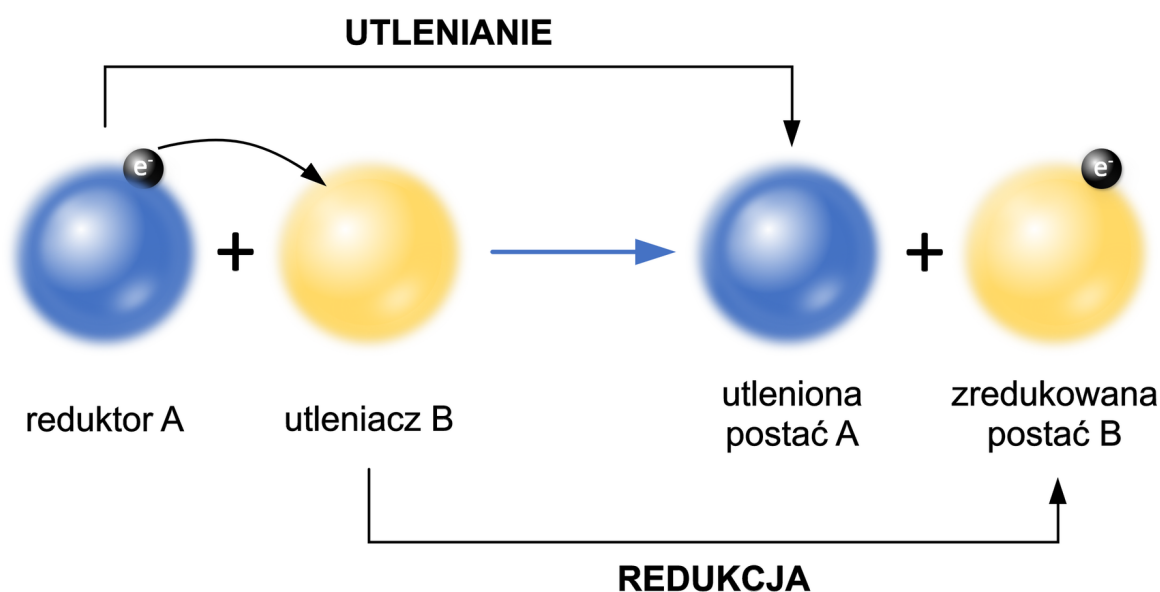
Redukcja polega na przyjmowaniu elektronów przez atomy lub jony pierwiastka, w wyniku czego jego stopień utlenienia zmniejsza się.

W reakcjach redoks wyróżnia się dwa indywidua biorące udział w reakcji:

Ważne!

Aby zaszła reakcja redoks, wymagana jest obecność utleniacza oraz reduktora.

Reakcje typu redoks będą z przeniesieniem elektronu:

Schematyczne przedstawienie reakcji redoks

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Reduktor A jest dawcą elektronu. Oddaje on swój elektron utleniaczowi B, w wyniku czego utlenia się do utlenionej postaci A (utrata elektronu). Utleniacz B przyjmuje elektron od reduktora A, w wyniku czego redukuje się do zredukowanej postaci B (przyjęcie elektronu).

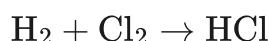
Omówmy przebieg reakcji redoks na przykładzie

Przykład 1

Zapisz równanie reakcji syntezy chlorowodoru z gazowych pierwiastków. Określ który z pierwiastków pełni rolę utleniacza, a który reduktora. Zapisz reakcje utleniania oraz redukcji.

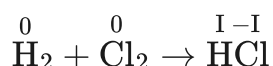
Rozwiązanie

Zapiszmy równanie reakcji.

Wiedząc, że powyższa reakcja jest reakcją typu redoks, należy określić stopnie utlenienia pierwiastków po stronie substratów oraz produktów:

Substraty:

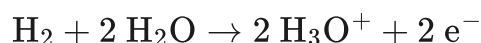
- H_2 – pierwiastek w stanie wolnym, stopień utlenienia = 0
- Cl_2 – pierwiastek w stanie wolnym, stopień utlenienia = 0

Produkty:

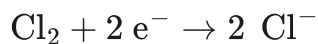
- H w HCl +I stopień utlenienia
- Cl w HCl -I stopień utlenienia

Porównując prawą oraz lewą stronę równania możemy zauważyć, że wodór zwiększa swój stopień utlenienia, więc pełni w tej reakcji rolę reduktora. Chlor natomiast zmniejsza swój stopień utlenienia, więc pełni funkcję utleniacza.

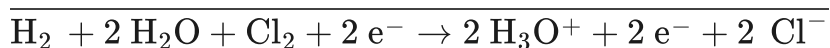
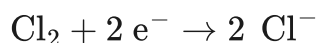
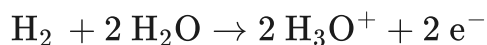
Zapiszmy reakcję utleniania:

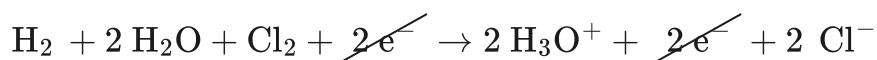
Zapiszmy reakcję redukcji:

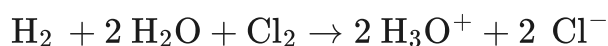
W następnym kroku sprawdzamy, czy liczba elektronów w procesie redukcji i utleniania jest taka sama. Jak możemy zauważyć, liczba elektronów w reakcji utleniania i redukcji jest taka sama. Możemy teraz zsumować te dwa równania:

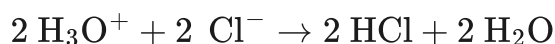
Możemy zauważyć, że elektrony powtarzają się po prawej i lewej stronie równania, dlatego możemy je uprościć:

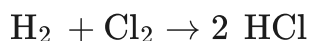
Otrzymujemy:

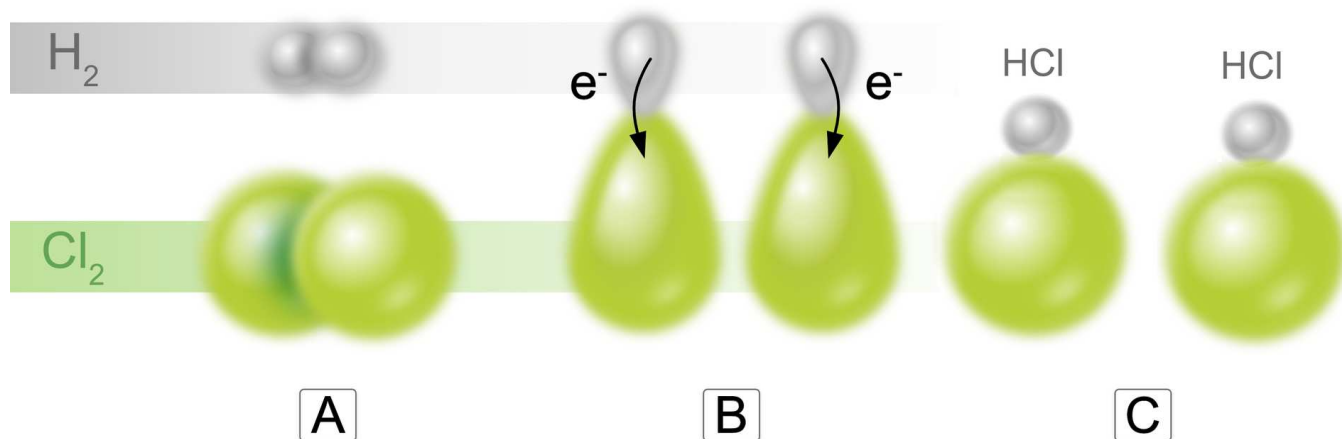
Ponadto wiemy, że:

Dlatego otrzymujemy:

Graficznie przedstawiając powyższą syntezę możemy zauważyć, że każdy atom wodoru oddaje jeden elektron dla każdego atomu chloru. W wyniku czego powstają dwie cząsteczki HCl.

Graficzne przedstawienie reakcji syntezy HCl, gdzie:

A – dwa indywidua wchodzące w reakcję. Początkowy stopień utlenienia pierwiastków – 0,

B – przeniesienie elektronów z jednego indywiduum na drugie,

C – finalny produkt reakcji.

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Podsumowanie

Podsumowując, w reakcjach typu redoks równocześnie zachodzą dwa procesy – utlenianie i redukcja. W reakcji utleniania reduktor jest utleniany – czyli zwiększa swój stopień utlenienia oddając elektrony. W reakcji redukcji utleniacz jest redukowany – czyli zmniejsza swój stopień utlenienia przyjmując elektrony.

Słownik

stopień utlenienia

formalna wartość ładunku atomu w związku chemicznym przy założeniu, że wszystkie wiązania chemiczne w danej cząsteczce mają charakter wiązań jonowych

redukcja

proces, w trakcie którego atom lub ich grupa przechodzi z wyższego stopnia utlenienia na niższy

utlenianie

reakcja chemiczna, w której atom przechodzi z niższego stopnia utlenienia na wyższy

Bibliografia

Bielański A., *Podstawy Chemii nieorganicznej*, t. 1-2, Warszawa 2010.

Encyklopedia PWN

Greenwood N. N., Earnshaw A., *Chemistry of the Elements*, 2nd Edition, Oksford 1997, s. 730, 806-808, 900.

Trzebiatowski W., *Chemia nieorganiczna*, Warszawa 1978, wyd. 8.

Audiobook

Polecenie 1

Czy wiesz, czym różni się utleniacz od reduktora? Zapoznaj się z nagraniem i odpowiedz na pytania.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/Pnz8wH3D5>

Kiedy mówimy o utleniaczu, a kiedy o reduktorze?

Dawniej reakcjami utleniania nazywano reakcje, w wyniku których do zadanego indywiduum dołączała się cząsteczka tlenu, a reakcjami redukcji nazywano te, w wyniku których z cząsteczki ubywał gazowy tlen. Obecnie reakcje redoks (reakcje utleniania-redukcji) nie zawsze wiążą się z reakcjami, gdzie jednym z reagentów jest tlen. W reakcjach redoks następstwem reakcji połówkowej utleniania jest reakcja połówkowa redukcji, a następstwem reakcji połówkowej redukcji jest reakcja połówkowa utleniania. W związku z tym następują zmiany stopnia utlenienia w substratach oraz w produktach.

Następstwem reakcji utleniania jest zwiększanie się stopnia utlenienia reduktora, a w przypadku reakcji redukcji obserwujemy zmniejszanie się stopnia utlenienia utleniacza. Kiedy mamy do czynienia z reduktorem, a kiedy z utleniaczem?

Utleniaczem nazywamy indywiduum – jon, atom lub cząsteczkę – które wykazuje się dużym powinowactwem do przyjmowania ujemnie naładowanych elektronów, zmniejszając tym samym swój stopień utlenienia. Rolę utleniacza pełnią zazwyczaj indywidua, w których pierwiastki występują na wysokich stopniach utlenienia. Wraz ze wzrostem stopnia utlenienia pierwiastek traci kolejne elektrony, a co za tym idzie – zmniejsza się promień jonowy pierwiastka. Indywidua ubogie w elektrony, w wyniku reakcji chemicznych „chętnie” przyjmują elektrony. Ponadto do utleniaczy należą również pierwiastki dążące do oktetu elektronowego – takie jak przedstawiciele 17. grupy układu okresowego, np. fluor, chlor, brom czy jod. Do najpopularniejszych utleniaczy należy fluor F_2 , tlen O_2 , ozon O_3 i chlor Cl_2 . Równie popularne są kwasy utleniające – np. kwas azotowy(V), kwas siarkowy(VI) czy kwas chlorowy(VII), czyli kwasy, w których kwasotwórczy atom jest na najwyższym stopniu utlenienia. Popularnym utleniaczem jest również anion manganianowy(VII) MnO_4^- oraz chromian(VI) CrO_4^{2-} .

Reduktorem nazywamy indywiduum – jon, atom lub cząsteczkę – które jest donorem ujemnie naładowanych elektronów, zwiększającym przy tym swój stopień utlenienia. Reduktorami są substancje występujące na jednym z niższych możliwych stopni utlenienia. Jednymi z najlepszych reduktorów są metale grupy pierwszej i drugiej – metale aktywne. Wynika to z niskiej wartości energii jonizacji oraz niskiej elektroujemności. Powszechnie stosowanymi reduktorami są wodorki metali, takie jak np. wodorek sodu NaH czy tetrahydroglinian litu LiAlH_4 , które zawierają ujemnie naładowany jon H^- .

Jeśli zna się powyższe zasady, to, spoglądając na indywiduum chemiczne, możemy określić jego właściwości redukująco-utleniające. Funkcję utleniaczy pełnią związki, w których pierwiastki w indywiduach występują na wysokich stopniach utlenienia. Najlepsze reduktory możemy znaleźć w lewym dolnym rogu układu okresowego. Idąc w prawą stronę wzrastają właściwości utleniające pierwiastków.

Audiobook pt. „Kiedy mówimy o utleniaczu, a kiedy o reduktorze?”

Źródło: Na podstawie:

Atkins P., Jones L., Laverman L., *Chemical Principles*, 7th Edition, New York 2016.

Bielański A., *Podstawy chemii nieorganicznej*, t. 2, Warszawa 2012.

Pettrucci R. H., *General Chemistry: Principles and Modern Applications*, 9th edition, California 2007., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 1

Wyjaśnij, który z poniższych indywiduów jest najsilniejszym utleniaczem. Odpowiedź uzasadnij.

Odpowiedź:

Ćwiczenie 2

Uszereguj poniższe indywidua w kolejności od najmocniejszego do naj słabszego reduktora.

Zn

Au

H₂

HF

H⁻

Cl⁻

Ćwiczenie 3

Uszereguj poniższe indywidua wraz ze wzrastającymi właściwościami utleniającymi.

K⁺

O₂

Zn²⁺

MnO₄⁻

H⁺

Cr³⁺

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wstaw w tekst odpowiednie słowa.

W reakcjach typu redoks dochodzi do zmiany . Procesowi towarzyszy zwiększenie stopnia utlenienia. Towarzyszy temu liczby elektronów.

wzrost

równowagi

stopnia utlenienia

spadek

redukcji

utleniania

Ćwiczenie 2

Wybierz poprawne twierdzenia dotyczące utleniacza.

Przyjmuje elektrony ☐	Oddaje elektrony ☐
Stopień utlenienia pierwiastka chemicznego się zwiększa ☐	Stopień utlenienia pierwiastka chemicznego się zmniejsza ☐
Ulega utlenianiu ☐	Ulega redukcji ☐

Ćwiczenie 3

Wybierz poprawne twierdzenia dotyczące reduktora.

Przyjmuje elektrony ☐	Oddaje elektrony ☐
Stopień utlenienia pierwiastka chemicznego się zwiększa ☐	Stopień utlenienia pierwiastka chemicznego się zmniejsza ☐
Ulega utlenianiu ☐	Ulega redukcji ☐

Ćwiczenie 4

Oceń, czy zdanie jest prawdziwe, czy fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
W reakcji spalania siarki w tlenie, siarka pełni funkcję utleniacza.	☐	☐
W syntezie bromku sodu z pierwiastków sól ulega reakcji utlenienia.	☐	☐
Reakcja spalania węgla w tlenie nie jest reakcją redoks.	☐	☐

Ćwiczenie 5

Spośród poniższych reakcji wybierz reakcje redoks.

wytrącanie jodku ołowiu(II) z roztworu jodku potasu azotanem(V) ołowiu(II)

hydroliza maślanu butylu (butynianu n-butylu)

spalanie węgla w tlenie

zobojętnianie kwasu siarkowego(VI) wodorotlenkiem sodu

Ćwiczenie 6

Wyjaśnij jak zmieniają się właściwości utleniająco-redukujące wraz ze wzrostem stopnia utlenienia pierwiastka.

Odpowiedź:

Ćwiczenie 7

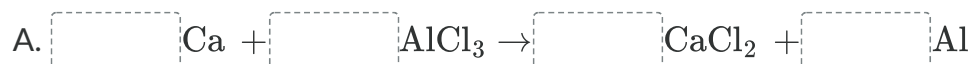
Które z podanych indywiduów będzie silniejszym reduktorem: Na czy Au? Odpowiedz i uzasadnij.

Odpowiedź:

Ćwiczenie 8

Dobierz współczynniki w poniższych reakcjach redoks (nie zostawiaj pustych pól). Zapisz równania reakcji utleniania oraz redukcji. Określ, który z pierwiastków pełni funkcję utleniacza, a który reduktora.

- Reduktor:
- Utleniacz:

- Reduktor:
- Utleniacz:

3 2 3 S 5 H 2 6 O 4 6 Al Ca 2 Br 4 3
 5 Cl

Bilans reakcji redoks:

Odpowiedź zapisz w zeszycie do lekcji chemii, zrób zdjęcie, a następnie umieść je w wyznaczonym polu.

Zaloguj się, aby dodać ilustrację.

Ćwiczenie 9

Które spośród podanych indywidualów będzie silniejszym utleniaczem: H_2S czy H_2SO_4 ?

Odpowiedz i uzasadnij.

Odpowiedź:

Dla nauczyciela

Scenariusz zajęć

Autor: Marcin Sz. Małecki, Krzysztof Błaszczak

Temat: Jak przebiega reakcja redoks na poziomie mikroświata

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony; uczniowie III etapu edukacyjnego – kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym

Podstawa programowa

Zakres podstawowy

VIII. Reakcje utleniania i redukcji. Uczeń:

2) wskazuje utleniacz, reduktor, proces utleniania i redukcji w podanej reakcji.

Zakres rozszerzony

VIII. Reakcje utleniania i redukcji. Uczeń:

2) wskazuje utleniacz, reduktor, proces utleniania i redukcji w podanej reakcji.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- przedstawia reakcję redoks na poziomie mikroświata;
- wyjaśnia rolę utleniacza oraz reduktora w reakcjach redoks;
- porównuje procesy utleniania i redukcji zachodzące na poziomie mikroświata.

Strategie nauczania:

- asocjacyjna.

Metody i techniki nauczania:

- audiobook;
- dyskusja dydaktyczna;
- analiza materiału źródłowego;
- ćwiczenia uczniowskie;
- technika zdań podsumowujących.

Formy pracy:

- praca zbiorowa;
- praca w parach;
- praca indywidualna.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do Internetu/smartfony, tablety;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- rzutnik multimedialny;
- tablica interaktywna/tablica i kreda, pisak;
- aplikacja Kahoot! lub Quizizz.

Przebieg zajęć

Faza wstępna:

1. Zaciekawienie i dyskusja. Nauczyciel wyświetla okładkę e-materiału. Następnie zadaje uczniom pytanie: „Co jest przedstawione na zdjęciu”? Dyskutuje z uczniami o rdzy pod kątem chemicznym.
2. Rozpoznawanie wiedzy wyjściowej uczniów. Uczniowie starają się wyjaśnić, na czym polegają reakcje redox.
3. Ustalenie celów lekcji. Nauczyciel podaje temat zajęć i wspólnie z uczniami ustala cele lekcji, które uczniowie zapisują w portfolio.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel odwołuje uczniów do audiobooka przedstawiającego modelowe ujęcie reakcji redoks na poziomie mikroświata na wybranym przykładzie. Uczniowie w parach układają pytania dotyczące treści audiobooka, głośno na forum odczytują je pojedynczo, a pozostali uczniowie udzielają odpowiedzi. Pozostali uczniowie i nauczyciel weryfikują poprawność merytoryczną wypowiedzi uczniów.
2. Uczniowie samodzielnie wykonują polecenia zawarte w medium bazowym e-materiału, po czym z kolegą z ławki ustalają poprawność odpowiedzi.
3. Uczniowie analizują treści zawarte w e-materiale dotyczące reakcji redox. Następnie chętny uczeń podchodzi do tablicy i zapisuje równanie reakcji redox w przypadku żelaza z tlenem. Omawia reakcję utleniania i redukcji oraz rolę utleniacza i reduktora

w reakcjach redoks. Pozostali uczniowie i nauczyciel weryfikują poprawność merytoryczną zapisów na tablicy oraz wypowiedzi ucznia.

4. Uczniowie samodzielnie sprawdzają swoją wiedzę, wykonując ćwiczenia zawarte w e-materiale w zakładce „Sprawdź się”.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel sprawdza wiedzę uczniów zadając przykładowe pytania lub może stworzyć quiz z wykorzystaniem aplikacji Kahoot! lub Quizizz z zastosowaniem smartfonów/tabletów: Na czym polega reakcja redox? Wyjaśnij pojęcia: redukcja, utlenianie, reduktor, utleniacz, stopień utlenienia. Jaką funkcję pełni siarka w reakcji jej spalania w tlenie? Który z pierwiastków pełni funkcję utleniacza, a który reduktora podczas pokrywania się miedzianego dachu czarnym nalotem tlenku miedzi(II)?
2. Jako podsumowanie lekcji nauczyciel może wykorzystać zdania do uzupełnienia, które uczniowie również zamieszczają w swoim portfolio:
  - Przypomniałem/łam sobie, że...
  - Co było dla mnie łatwe...
  - Czego się nauczyłam/łem...
  - Co sprawiało mi trudność...

Praca domowa:

Uczniowie wykonują pozostałe ćwiczenia zawarte w e-materiale – „Sprawdź się”.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimediu:

Audiobook może być wykorzystany w trakcie lekcji oraz jako pomoc przy odrabianiu zadania domowego. Z medium mogą skorzystać uczniowie nieobecni na lekcji celem nadrobienia luk kompetencyjnych.

Materiały pomocnicze:

1. Polecenia podsumowujące (nauczyciel przed lekcją zapisuje je na niewielkich kartkach):
  - Na czym polega reakcja redox?
  - Wyjaśnij pojęcia: redukcja, utlenianie, reduktor, utleniacz, stopień utlenienia.
  - Jaką funkcję pełni siarka w reakcji jej spalania w tlenie?
  - Który z pierwiastków pełni funkcję utleniacza, a który reduktora podczas pokrywania się miedzianego dachu czarnym nalotem tlenku miedzi(II)?